

УДК 342.7

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.64.11>

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ COVID-19

Саснко М.І.,

*доцент, кафедри теорії та історії держави і права, кандидат юридичних наук, доцент
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1768-2143>*

Голобородько В.В.,

*слухач магістратури факультету
підготовки фахівців для органів досудового розслідування Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

Плескачова В.С.,

*слухач магістратури факультету
підготовки фахівців для органів досудового розслідування Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

Саснко М.І., Голобородько В.В., Плєскачова В.С. Сучасні виклики у сфері захисту прав людини під час пандемії covid-19

У статті розглянуті проблеми застосування карантинних обмежень під час пандемії коронавірусу, та неоднозначність визначень проти епідеміологічних заходів у законодавстві України. Акцентовано також увагу на порушення міжнародних актів, ратифікованих Україною, та невідповідність норм у національному та міжнародному законодавстві. Розглянуто нормативно-правові акти України, що передбачають втручання та обмеження певних прав і свобод людини і громадянина.

Визначено основоположні аспекти права на захист від проявів тиску на особистість, що зафіксовані у Європейській конвенції з прав людини під час надзвичайної ситуації. Наведено ключові випадки, що надають можливість відступити від зобов'язань під час надзвичайної ситуації, передбачені статтею 15 Європейської конвенції з прав людини.

Акцентовано увагу щодо неоднозначності формулювань понять «громадські будинки», «громадський транспорт» в аспекті порушення правил щодо карантину людей, санітарно-гігієнічних, санітарно-протиепідемічних правил і норм, передбачених Законом України «Про захист населення від інфекційних хвороб», так і за «перебування в громадських будинках, спорудах, громадському транспорті під час дії карантину без одягнених засобів індивідуального захисту.

Наведено приклад з судової практики щодо загаданих обмежень виходячи як з тлумачень загальноєвропейського права, так і загальноукраїнського.

Наголошено на тому, що головний акт, який має вищу юридичну силу на території України було порушено в частині свободи пересування, право на проведення мітингів, право на освіту та на працю.

Проаналізовано нормативно-правовий акт, який стосувався обмежень у межах України у зв'язку з пандемією, а саме Постанова КМУ від 11 березня 2020 року №211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2», а також міжнародний досвід щодо захисту прав людини під час пандемії COVID-19.

Ключові слова: права людини, пандемія, COVID-19, обмежувальні заходи, карантин, порушення прав, правові акти.

Saenko M.I., Goloborodko V.V., Pleskachova V.S. Current challenges in the field of human rights protection during the covid-19 pandemic

In the articles on the problems of quarantine restrictions during the coronavirus pandemic, ambiguities are identified against epidemiological measures in the legislation of Ukraine. Emphasis is also placed on the violation of international acts ratified by Ukraine and the inconsistency of norms in national and international law.

The normative legal acts of Ukraine are considered, which propose to allow restriction of certain rights and freedoms of man and citizen. The fundamental aspects of the right to protection from pressure on a person, enshrined in the European Convention on Human Rights during an emergency, have been identified.

The key cases that provide an opportunity to derogate from an emergency situation under Article 15 of the European Convention on Human Rights are listed.

Emphasis is placed on the ambiguity of the wording of the terms «public buildings», «public transport» in terms of violation of the rules on human quarantine, sanitary and hygienic, sanitary and anti-epidemic rules and regulations provided by the Law of Ukraine «On Protection of Infectious Diseases» and stay in public buildings, structures, public transport during quarantine without wearing personal protective equipment.

An example from case law on the prescribed restrictions is given based on both interpretations of European and all-Ukrainian law.

It was emphasized that the main act, which has the highest legal force on the territory of Ukraine, was violated in terms of freedom of movement, the right to hold rallies, the right to education and work.

The normative legal act concerning restrictions within Ukraine in connection with the pandemic was analyzed, namely the Resolution of the Cabinet of Ministers of March 11, 2020 №211 “On prevention of the spread of acute respiratory disease COVID-19 caused by the coronavirus SARS-CoV-2”, as well as international experience in the protection of human rights during the COVID-19 pandemic.

Keywords: human rights, pandemic, COVID-19, restrictive measures, quarantine, violations of rights, legal acts.

Постановка проблеми. Від часу фіксування першого випадку на захворювання в різних країнах почали вводити обмеження, метою яких була локалізація спалаху вірусу. З переходом до пандемії, обмеження прав та свобод людей сягнули нового рівня, який мав першу хвилю в східних країнах, зокрема Китаї. Але якщо в КНР такі обмежувальні заходи не викликали широкого резонансу внаслідок наявності у свідомості громадян країни необхідності діяти ментально згуртовано, колективно, то в західному світі, який має схильність до проявів індивідуалізму, такі обмеження викликали політичний і громадський резонанс. Судові скарги до вищих судових органів влади розглядались, зокрема в Німеччині. Федеральний конституційний суд Німеччини визнав необхідними обмеження, зокрема щодо проведення масових заходів, акцій протесту. Суд зазначив, що тимчасові обмеження є законними, оскільки вони видані у конкретний термін та діють у певних обставинах, що запобігати поширенню інфекційних захворювань. Гарантування безпеки для інших громадян крім тих, хто організовує та бере участь у заході за участі близько 20000 учасників не забезпечується. Тому ризики є вищими ніж необхідність забезпечення права на вияв громадського невдоволення рішенням влади. Таким чином дихотомія питання вирішується судом на користь заборон і обмежень — ризик шкоди вищий, ніж ризик не задовольнити право на свободу думки[1].

Метою статті є з'ясування особливостей сучасного стану захисту прав людини під час пандемії COVID-19, аналіз законності та обґрунтованості карантинних обмежень під час пандемії з огляду на національне та міжнародне законодавство впровадження відкритих та прозорих політик в досліджуваній сфері.

Основоположне право захисту від проявів тиску на особистість зафіксовано у Європейській конвенції з прав людини, а саме у статті 15, яка декларує імовірність відступу від зобов'язань країн, що ратифікували конвенцію, під час надзвичайної ситуації, а саме:

- під час суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації;
- виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим зобов'язанням згідно з міжнародним правом;
- відступ не може бути застосованим для того, щоб позбавити життя;
- з зобов'язком повідомляти про відступ від зобов'язань та вказувати на час завершення такого відступу і повернення до виконання положень Конвенції у повному обсязі [2].

Першою правовою реакцією на виявлення коронавірусної інфекції та поширення карантину в Україні є Постанова Кабінету міністрів України від 11 березня 2020 року №211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2». Вказаною заборонами були введені перші обмеження, а саме встановлено карантин, заборонено відвідувати заклади освіти, та проводити масові заходи з понад 200 учасниками [3].

4 квітня 2020 року були внесені зміни у зазначену Постанову, які збільшили кількість обмежень. Засоби індивідуального захисту стали обов'язковими для відвідування громадських місць, парки, сквери та зони відпочинку заборонено відвідувати окрім службової необхідності або вигулу тварин. Аналогічні обмеження стосувалися спортивних та дитячих майданчиків.

Такі законодавчі рішення говорять про обмеження права на свободу пересування гарантоване статтею 33 Конституції України, права на проведення зборів і мітингів гарантоване статтею 39 Конституції України, права на освіту гарантоване статтею 53 Конституції України, право на працю передбачене статтею 43 Конституції України.

Проте, на нашу думку вказані обмеження відповідають згаданій статті 15 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а саме щодо убезпечення громадян від «суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації» [4].

Зважаючи на практику Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) щодо порушення таких прав у контексті статті 15 Конвенції, завжди, коли заявник скаржиться на те, що його права за Конвенцією було порушено протягом періоду відступу від зобов'язань, Суд спочатку перевіряє, чи можуть вжиті заходи бути виправдані відповідно до основних статей Конвенції; і лише якщо вони не можуть бути виправдані таким способом, Суд переходить до визначення того, чи був відступ від зобов'язань правомірним (наприклад, *Lawless проти Ірландії* (№ 3), § 15) [5].

Водночас і органи державної влади задля реагування на ситуацію, що виникла в державі почали вживати заходів. Так, Міністерством освіти і науки України видано наказ від 16.03.2020 №460 «Про організаційні заходи для запобігання поширенню коронавірусу COVID 19» та розіслано лист 23.03.2020 №1/9-173 «Щодо організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти під час карантину», яким запроваджене дистанційне навчання здобувачів освіти та дистанційна праця педагогічним кадрам [6; 7].

Правоохоронці реагували на порушників карантину і станом на 22.03.2020 року поліцейські склали 1415 адміністративних протоколів за ст. 44-3 (Порушення правил щодо карантину людей) Кодексу України про адміністративні правопорушення [8].

Проте, в своїй частині вказані рішення оскаржувались в судах через нечіткість понять і недостатньої підготовки працівників правоохоронних органів, що складала тексти протоколів.

Необхідно зазначити неоднозначність формулювань щодо обмежувальних заходів, наприклад, КУпАП у статті 44-3 «Порушення правил щодо карантину людей», вказує на виникнення правопорушення за яке «порушення правил щодо карантину людей, санітарно-гігієнічних, санітарно-протиепідемічних правил і норм, передбачених Законом України «Про захист населення від інфекційних хвороб», так і за «перебування в громадських будинках, спорудах, громадському транспорті під час дії карантину без одягнених засобів індивідуального захисту, зокрема респіраторів або захисних масок, що закривають ніс та рот, у тому числі виготовлених самостійно». Формулювання «громадські будинки» не існує в законодавчому полі України і під час реагування на правопорушення поліція чи уповноважені особи можуть спиратись лише на прийняті у 2019 році Державні будівельні норми України, а саме у ДБН В.2.2 – 9:2018. У цьому документі, який відповідно до Закону України «Про державні будівельні норми» вважається нормативним актом загальноукраїнської дії, громадськими будинками і спорудами визначено «будинки і приміщення які призначені для розміщення закладів, підприємств, організацій, які надають послуги фізичним особам (населенню) або юридичним особам (громаді та державі).

Таким чином мова йде перед усім про ті організації, що надають будь-які послуги, включно із некомерційними. Слід також зазначити, що відповідно до Цивільного кодексу України, поняття «організація» в українському праві досить широке. Наприклад, стаття 80 ЦКУ вказує, що «юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку». Таким чином під це поняття потрапляють фізичні особи-підприємці, будь-які комерційні товариства, приватні підприємства та структури, які є юридичними особами.

Щодо поняття «громадський транспорт», то відповідно до законодавства, міський громадський транспорт – це транспорт загального користування. В цей перелік входить автобус, метро, трамвай та тролейбус, що працює на визначених маршрутах, за встановленими розкладом руху та тарифами.

Як свідчить судова практика, суди по-різному ставляться до загаданих обмежень і визначають склад правопорушення виходячи як з тлумачень загальноєвропейського права, так і загальноукраїнського, наприклад, цікавою є судова справа Личаківського районного суду м. Львова, де суддя не визнав порушення карантинних обмежень, оскільки «Конституція — вічна, а коронавірус — тимчасовий, тому (суддя, — авт.) погоджується із висловом австрійського імператора Фердинанда I - «Fiat justitia et pereat mundus» (Нехай панує справедливість, якщо навіть від цього загине світ) [9].

Водночас чинні нормативно-правові акти України передбачають можливість обмеження певних прав і свобод людини і громадянина, окрім зазначених у частині другій статті 64 Конституції України (тобто права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції України). Як бачимо, розглянуті права, згідно зі ст. 33, 34, 39, 53 Конституції України, до них не належать, а значить можуть бути обмежені в умовах карантину та встановленого надзвичайного стану [10].

Отже, резюмуючи вищезазначене, можна дійти висновку, що в національному законодавстві є певні неточності з приводу втручання та обмеження прав та свобод людини та громадянина. Постанова видана Кабінетом Міністрів України суперечить головному закону – Конституції України, адже дані обмеження мають право бути лише при встановленні на території України надзвичайного стану, викликаним пандемією коронавірусу, а тому на нашу думку всі обмеження прямо порушують Конституцію України та найголовніше охоронювані нею права та свободи під час пандемії COVID-19.

Державні інституції повинні вести себе відкрито і прозоро, пояснюючи впроваджувані політики щодо реагування на пандемію, а також обов'язково повинні пояснювати, чому ці політики необхідні, особливо у випадках, які стосуються обмежень прав людини. Обов'язково повинні бути впроваджені заходи необхідного захисту від можливих зловживань владою в зв'язку з розширенням обмежувальних заходів з боку державних органів, і така політика має спочатку гарантувати відповідність та пропорційність будь-яких обмежень, що вводяться у зв'язку з кризою. Громадські та правозахисні організації повинні постійно проводити моніторинг, документування і звітності про порушення прав людини, і відповідно адвокатувати зміни в нашому суспільстві, націлені на кращу захищеність прав людини. Пересічним громадянам відповідно усвідомлювати масштаб кризи, в якій ми всі перебуваємо, і взяти на себе відповідальність за те, щоб зробити все можливе для допомоги суспільству в подоланні наслідків кризи.

Список використаних джерел:

1. Bundesverfassungsgericht : Beschluss der 1. Kammer des Ersten Senats vom 05. Dezember 2020 - 1 BvQ 145/20. Bundesverfassungsgericht : веб-сайт. URL: <https://www.bundesverfassungsgericht.de> (дата звернення 30.04.2021р.)
2. Європейська конвенція з прав людини: з поправками, внесеними відповідно до положень Протоколів № 11 та 14 з Протоколами № 1, 4, 6, 7, 12, 13 та 16. European Court of Human Rights : веб-сайт. URL: <https://www.echr.coe.int> (дата звернення 30.04.2021р.)
3. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 30.04.2021р.)
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 30.04.2021р.)
5. Васильченко О. П. COVID-19 – новітній виклик для світу та прав людини: легітимна протидія поширенню інфекції? Правова позиція. 2020. № 3 (28). С. 19 – 23. URL: <http://biblio.umsf.dp.ua> (дата звернення 30.04.2021р.)
6. Про організаційні заходи для запобігання поширенню корона вірусу COVID-19 : наказ Міністерства освіти і науки від 16 березня 2020 р. № 406. URL: <https://mon.gov.ua/ua> (дата звернення 30.04.2021р.)
7. Щодо організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти під час карантину: лист Міністерства освіти і науки від 23 березня 2020 р. № #1/9-173. URL: <https://mon.gov.ua/ua> (дата звернення 30.04.2021р.)
8. Поліцейські склали 1415 адмінпротоколів щодо порушень правил карантину. Офіційний сайт Національної поліції: URL: <https://www.npu.gov.ua> (дата звернення 30.04.2021р.)
9. Постанова Личаківського районного суду м. Львова: Справа № 463/3580/20 від 18.05.2020р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua> (дата звернення 30.04.2021р.)
10. Конституція України станом на 01.05.2021р. Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 30.04.2021р.)